

BLANKA SOUKUPOVÁ:

Identita destabilizace a nejistoty. Antisemitizmus v českých zemích a prvorepublikovém Československu

[The Identity of Destabilization and Uncertainty. Anti-Semitism in the Czech lands and the First Czechoslovak Republic]

Bratislava, Marenčin PT, 2024, 272 s.

DOI: <https://doi.org/10.31577/SN.2025.1.09> © Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV, v. v. i.
© 2025, Peter Salner. This is an open access licensed under the Creative Commons

Historička a etnologička Blanka Soukupová dlhodobo mapuje meniace sa postavenie židovskej komunity v českej spoločnosti.¹ Výsledkom doterajšej aktivity bolo množstvo uverejnených štúdií a tri monografie (Soukupová, 2005; 2016; 2021), ku ktorým v roku 2024 pribudla štvrtá (Soukupová, 2024).

Autorka sa v nej, podobne ako v dvoch predchádzajúcich knihách (Soukupová, 2005; 2021), vracia do čias medzivojnovy Československej republiky. Je zrejmé, že roky masarykovskej demokracie sú jej srdcovou záležitosťou. V tomto prípade však predchádzajúce poznatky nielen prehľbuje, ale určitým spôsobom zároveň čiastočne neguje. Vysvetlenie zdanlivého paradoxu ponúkajú už úvodné stránky knihy. Cituje tu slová novinára Ferdinanda Peroutku, ktorý obdobie prvej československej republiky označil za „zlatú dobu národa českého“. S jeho charakteristikou sa stotožnili aj súdobé židovské autority (Steinbach, 1988; Goldstücker, 2003). Rabin Richard Feder (aj v kontraste s holokaustom, v ktorom stratil prakticky celú rodinu) dokonca hovoril o „stratenom raji“ (Peterová, 2004). Soukupová sa voči podobným názorom nevymedzuje, hoci do určitej miery ich relativizuje. Na základe archívnych prameňov či dobovej tlače totiž presvedčivo ilustruje, že ani v tomto raji nechýbali tieň, s ktorými sa spájali hlavne prejavy antisemitizmu. Škoda, že nevyužila možnosti, ktoré ponúka metóda oral history. V pražskom Centre vizuálnej histórie Malach alebo v Židovskom múzeu určite existujú autentické svedectvá pamätníkov doby, ktoré by ešte viac zvýšili výpovednú hodnotu textu...

Okrem úvodu, záveru a podrobného zoznamu použitej literatúry autorka text rozdelila do troch kapitol (Antisemitizmus na prahu nového štátu: Nenávisť v čase nejistoty; Antisemitizmus v českej spoločnosti ve dvaciatých letech minulého storočia: Na okraji politických scén; Antisemitizmus v českej spoločnosti ve tridsiatých letech: Nebezpečná ideológia). Už tento stručný prehľad signalizuje, že zvolila (a dodržiava) chronologický prístup prezentovania svojich poznatkov.

V úvodných častiach Soukupová rekapituluje pomery v Čechách bezprostredne po ukončení Veľkej vojny a rozpade habsburskej monarchie. Dospela k záveru, že v prvých mesiacoch existencie nového štátu časť českej spoločnosti hľadala spoločného nepriateľa, ktorému by pripísala zodpovednosť za kritickú hospodársku a spoločenskú situáciu. Výsledkom boli otvorené protizidovské vystúpenia, pričom verbálne útoky miestami prechádzali do fyzického násillia. Soukupová v tomto kontexte zmieňuje holešovský pogrom v decembri 1918, ktorý

¹ Ako poznámku pod čiarou pripomeniem, že jej archívne výskumy (najmä z obdobia vlády KSČ) pri-nášajú dôležité poznatky aj o situácii židov na Slovensku.

sa skončil smrťou dvoch židovských mladých mužov. V tejto súvislosti pripomeniem násilnosti, ktoré v rovnakom období prebiehali na veľkej časti západného a stredného Slovenska a podrobne sa nimi zaoberal Medvecký (1930). Ďalšie antisemitské prejavy vyvrcholili pražskou „protidrahotnou búrku“ v máji 1919, akciou husitských žien v septembri toho istého roku a neustávali ani v priebehu roku 1920.

Tolerovanie antisemitských vystúpení však netrvalo dlho, pretože česká časť československej spoločnosti rýchlo nabrala iný kurz: „V letech 1918 až 1920 vyvrhly antisemitismus se podařilo již tři roky po válce vytěsnit ze standardního společenského i politického života. Tato skutečnost se odrazila i v postojích bývalých antisemitů, kteří chtěli uspět jako politici i v novém státě.“ Paralelný stav problematiky v tomto období na Slovensku zhodnotil najmä Miroslav Szabó (2014; 2016).

Napriek spomenutému pozitívnemu vývoju Soukupová našla a prezentovala množstvo negatívnych aktivít. Vyplyva z nich, že ani v dvadsiatych a tridsiatych rokoch minulého storočia sa antisemitizmus „nevyparil“. V časti tlače, ale aj vo verejnom priestore a na politickej scéne sa objavovali početné výpady proti židom. K častým obvineniam patrili vyjadrenia, že v záujme svojich ziskov rozpútali prvú svetovú vojnu, podnecovali ruský boľševizmus, zapríčinili drahotu. Židom pripisovali aj údajnú nelojálnosť voči novému štátu, ktorá sa mala prejavovať germanizáciou či podporou Nemecka. Treba však zdôrazniť, že takéto vyjadrenia neboli súčasťou hlavného názorového prúdu.

Pozitívny vývoj na prelome dvadsiatych a tridsiatych rokov pribrzila veľká hospodárska kríza a počiatočné úspechy talianskeho fašizmu, najmä však ideológie nemeckého nacizmu. Zahraničné vplyvy sa postupne prenášali aj na českú pôdu. Autorka preto nemala problém predložiť čitateľom pestrú škálu antisemitských prejavov, ktoré sa objavili vo verejných vystúpeniach, článkoch dobovej tlače či v marginálnych pokusoch ukotviť tento fenomén na politickej scéne. Na ilustráciu názorov tejto časti českej spoločnosti Soukupová okrem textového materiálu vhodne využila karikatúry, hojne publikované v niektorých časopisoch. Na Slovensku tieto aspekty rozpracovala Zuzana Panczová. Na základe analýzy humoristického časopisu Kocúr táto autorka skonštatovala, že tu aj v období masarykovskej demokracie Židia „... ostávali spoločnosťou, na ktoré sa hľadelo prinajmenšom s nedôverou, no niekedy i ako na prototyp vnútorného nepriateľa.“ (Panczová, 2016: 29) V súvislosti so Slovenskom nechýba informácia o násilnostiach spojených s premietaním filmu Golem...

Na relatívne malom priestore knihy Soukupová sústredila toľko negatívnych aktivít, až sa chvíľami javí, že antisemitizmus vo vtedajšej českej spoločnosti bol pre Židov „každodenným chlebom“. Čitateľ tak môže ľahko získať dojem, že v úvode spomenuté vyjadrenia F. Peroutku

alebo rabína R. Federa predstavujú zdvorilostné frázy či dokonca vedomé klamstvá. Tu treba upresniť, že Blanka Soukupová zhrnula vo svojej knihe udalosti dvoch desaťročí, pričom značná časť mediálnych reflexií reaguje na udalosti v zahraničí. Antisemitsky zamerané subjekty, akými boli Vlajka či Národní společenství, mali na politickej scéne až do konca tridsiatych rokov len okrajový význam. Po prvej svetovej vojne sa tak Československo zaradilo medzi niekoľko málo štátov, v ktorých bol oficiálny antisemitizmus nepredstaviteľným javom. Pod vplyvom spomenutých skúseností sa nemožno diviť, že lojalita Židov voči Československej republike, ktorá mala korene v masarykovskom období, pretrvala aj po zmene režimu či dvojnásobnom rozpade spoločného štátu v rokoch 1939 a 1993...

Ako vidno, najnovšia monografia Blanky Soukupovej nie je ľahké ani príjemné čítanie. Predstavuje však dôležitý dokument pre pochopenie dobovej situácie, ale aj ďalšieho vývoja vzťahov majoritnej spoločnosti a židovskej komunity v Čechách. Zároveň (možno neúmyselne) slúži tiež ako indikátor podobností, najmä však rozdielov v prístupoch k tejto minorite v oboch častiach Československej republiky.

PETER SALNER,

Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV, v. v. i.

LITERATÚRA

- Goldstücker, E. (2003). *Vzpomínky 1913-1945*. Praha: G+G.
- Medvecký, K. A. (1930). *Slovenský prevrat*. Zv. 3. Bratislava: Komenský.
- Panczová, Z. (2016). Antisemitizmus na stránkach humoristickej tlače. Príklad časopisu *Kočúr* (1919 – 1945). In: M. Vrzgulová, H. Kubátová a kol., *Podoby antisemitismu v Čechách a na Slovensku v 20. a 21. století* (s. 28–60). Praha: Karolinum.
- Peterová, Z. (2004). *Rabín Feder*. Praha: G+G.
- Soukupová, B. (2005). *Velké a malé českožidovské příběhy z doby intenzivní naděje*. Bratislava: Zing Print.
- Soukupová, B. (2016). *Židé v českých zemích po šoa. Identita poraněné paměti*. Bratislava: Marenčin PT.
- Soukupová, B. (2021). *Identita intenzivní naděje. Čeští židé v první Československé republice*. Bratislava: Marenčin PT.
- Soukupová, B. (2024). *Identita destabilizace a nejistoty. Antisemitizmus v českých zemích a prvo-republikovém Československu*. Bratislava: Marenčin PT.
- Steinbach, K. (1988). *Svědék téměř stoletý*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Szabó, M. (2014). *Od slov k činom. Slovenské národné hnutie a antisemitizmus (1875 – 1922)*. Bratislava: Kalligram.
- Szabó, M. (2016). Náčrt teórií výskumu moderného antisemitizmu v historiografii a spoločenských vedách. In: M. Vrzgulová, H. Kubátová a kol., *Podoby antisemitismu v Čechách a na Slovensku v 20. a 21. století* (s. 11–27). Praha: Karolinum.